

Шифр «Зелена Україна»

«РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТА
СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ»

Харків – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТА СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ	5
1.1. Передумови становлення та розвитку зеленого та сільського туризму	5
1.2. Особливості і тенденції розвитку галузі та інфраструктури сільського зеленого туризму на прикладі країн світу	10
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТА СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	14
2.1. Ресурсне забезпечення формування і розвитку зеленого та сільського туризму у Харківській області	14
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТА СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	21
3.1. Фактори розвитку зеленого та сільського туризму	21
3.2. Активізація розвитку зеленого і сільського туризму у Харківській області	26
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	31
ДОДАТКИ	40

ВСТУП

В сучасних умовах зелений та сільський туризм сформувався в окремий суттєвий сектор глобального туристичного ринку. З урахуванням соціально-економічного, екологічного та природно-кліматичного характеру сучасності, становлення та розвиток зеленого та сільського туризму є одним з вирішальних аспектів диверсифікації агропромислових регіонів України.

Питаннями розробки та впровадження програм розвитку зеленого та сільського туризму займалися такі вчені, як: А. Біркович, В. Васильєва, П. Горішевський, А. Зінченко, В. Головацька, Т. Зінчук, С. Ілляшенко, С. Мельниченко та інші. Проте активний розвиток цих видів туризму вимагає продовження досліджень їх особливостей.

Метою наукової роботи є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо становлення та розвитку зеленого і сільського туризму.

Для досягнення мети в роботі поставлено та вирішено такі завдання:

виявити передумови становлення та розвитку зеленого та сільського туризму;

узагальнити тенденції розвитку галузі та інфраструктури сільського зеленого туризму на прикладі країн світу;

виявити перспективи практичної реалізації досвіду адміністративно-територіального устрою сільських регіонів країн ЄС у вітчизняну практику;

визначити чинники розвитку зеленого та сільського туризму;

розробити план заходів з активізації розвитку зеленого і сільського туризму у Харківській області.

Об'єктом дослідження є процес становлення та розвитку зеленого та сільського туризму.

Предмет дослідження – теоретико-методичні підходи, методи та практичні аспекти розвитку сфери зеленого та сільського туризму.

Теоретичною основою досліджень є наукові роботи вітчизняних і зарубіжних вчених з питань сільського та зеленого туризму та його

регулювання, матеріали наукових конференцій, законодавчі та нормативні документи.

У процесі дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: структурно-порівняльний аналіз – з метою уточнення визначення поняття зелений та сільський зелений туризм; історико-логічний аналіз – для виявлення основних суперечностей становлення сучасної моделі зеленого та сільського туризму; монографічний аналіз – для удосконалення періодизації розвитку екотуристичної галузі; метод статистичного аналізу – для дослідження стану зеленого та сільського туризму України та окремих регіонів; також були використані такі методи, як: графічний, метод експертної оцінки, аналіз та синтез.

Практичне значення одержаних результатів. Запропоновано календарний план розвитку сільського і зеленого туризму для Харківської області, який може бути основною для інших областей України, що дозволить активізувати розвиток туризму в Україні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТА СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

1.1. Передумови становлення та розвитку зеленого та сільського туризму

В останні роки чітко простежується тенденція до посилення заходів з охорони навколишнього середовища. Європа в цілому характеризується порівняно високими стандартами рівня життя людей. Ці фактори пояснюють підвищену увагу до питань охорони навколишнього середовища на континенті. На державному рівні постійно обговорюються і приймаються рішення з питань очищення води та повітря, переробки відходів, захисту рослинного і тваринного світу та ін. Цьому сприяє високий рівень уваги до цих проблем з боку засобів масової інформації. У більшості випадків розгляд питань охорони навколишнього середовища об'єднується з питаннями розвитку туризму, що сприяє залученню на особливу увагу урядів європейських країн до питань сталого розвитку туризму. Безсумнівно, підвищена увага до даних питань створює умови для появи нових туристичних продуктів, як на рівні індивідуального туризму, пов'язаного з екологічними інтересами, як з боку охорони навколишнього середовища, так і з боку туристів. Так, одним з видів, що виник, ґрунтуючись на концепцію сталого розвитку туризму, є зелений та сільський туризм. Поряд з цим, загальні світові тенденції сучасності свідчать про зміни політекономічної парадигми на користь сільського господарства та розвитку села. Демократизація та підвищення участі населення у розробці політики у багатьох провідних країнах світу розширили можливості бідних верств сільського населення впливати на реалізацію цілей розвитку – скорочення масштабів бідності, підвищення рівня життя в сільських районах та тощо [32]. Тому саме зелений та сільський туризм сприятиме збалансованому в екологічному, соціальному та економічному відношенні сталому розвитку сільських місцевостей.

Як один із шляхів диверсифікації доходів сільського населення, зелений та сільський туризм зародився в Європі. На початку XVIII ст. у Франції та Швейцарії на гірських територіях з'явилися перші гостьові будиночки для обслуговування експедицій. А вже наприкінці XX ст. зелений сільський туризм набув інтенсивного розвитку в глобальному масштабі, що зумовлене втратою сільським господарством та іншими типовими для тієї чи іншої місцевості видами економічної діяльності своїх позицій. За таких обставин зелений та сільський туризм перетворюється на одну із форм альтернативного розвитку з метою запобігання деградації господарських систем. В Україні організований відпочинок на селі був популярним серед членів молодіжних організацій, української інтелегенції ще наприкінці XIX - на початку XX ст. Саме тоді літній відпочинок на селі був відомий під назвою «літнисько». Починаючи з 60-х років XX ст. у традиційно популярній місцевості літниськового відпочинку почали з'являтися туристично-оздоровчі комплекси, такі як: Моршин, Трускавець, Свалява. В пікові сезони відбувалася нестача місць закладах офіційної інфраструктури рекреаційних зон. Наприкінці XX ст. популяризацією відпочинку на селі стала Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні (заснована в 1996 р., з 2003 р. член Eurogites). Ваговим результатом її діяльності є створення вітчизняного бренду «сільський зелений туризм», який відомий на міжнародному туристичному ринку [32].

Розвиток саме сільського туризму необхідно розглядати у взаємозв'язку з виробництвом сільськогосподарської продукції, проблемами сільського господарства. Таким чином, зелений та сільський туризм – комплексна галузь економіки, яку слід розглядати як: сферу різноманітних послуг; сектор внутрішнього і міжнародного туризму; вид підприємницької діяльності в сільській місцевості; розвиток сільського туризму передбачає також і рішення ряду економічних, екологічних і соціальних проблем в приймаючому регіоні (рис. 1.1) [33].

Рис. 1.1. Перспективи вирішення проблем завдяки розвитку зеленого та сільського туризму

Крім того, зелений та сільський туризм, як сфера послуг в сільській місцевості, істотно змінює систему економічних відносин не тільки між жителями села, але також і між ними і туристами. Таким чином, зелений та сільський туризм – нова сфера діяльності і досліджень, де простежується взаємодія напрямків як економічного, так і неекономічного характеру, як світового, так і національного рівнів. Зелений та сільський туризм є підвидом сталого туризму і видом туризму, частково пересічного з екотуризм. Тому часто можна бачити саме визначення «сільський зелений» туризм. У практиці розвитку туристичної галузі в багатьох країнах екотуризм і агротуризм – взаємодоповнюючі і взаємозалежні поняття. Більш того, в сучасній

міжнародній практиці ряд схожих та м'яких за впливом на навколишнє середовище і місцеве співтовариство і близьких по цілям видів туризму (включаючи сільський, фермерський, спортивний, кулінарний, пригодницький, екстремальний і ін.) нерідко поєднується в єдину сферу еко-агротуризму. Про це свідчить європейський досвід: є приклади організацій, які включили цей термін до своєї назви (European Centre for Eco Agro Tourism - ECEAT) [33].

Сільський туризм включає в себе не тільки розміщення в сільській місцевості, але й може поєднуватися і з іншими видами рекреаційної активності (рис. 1.2) [34]. На рис. 1.2 показано, що зелений та сільський туризм знаходиться між класичним сільським туризмом та туризмом в сільській місцевості, при цьому дані види туризму залежать також та поєднують в собі принципи екологічності та можуть включати до свого складу інші види туристичної діяльності, та як: спортивний, агротуризм, лікувальний, пляжний, гастрономічний, екстремальний, природний тощо.

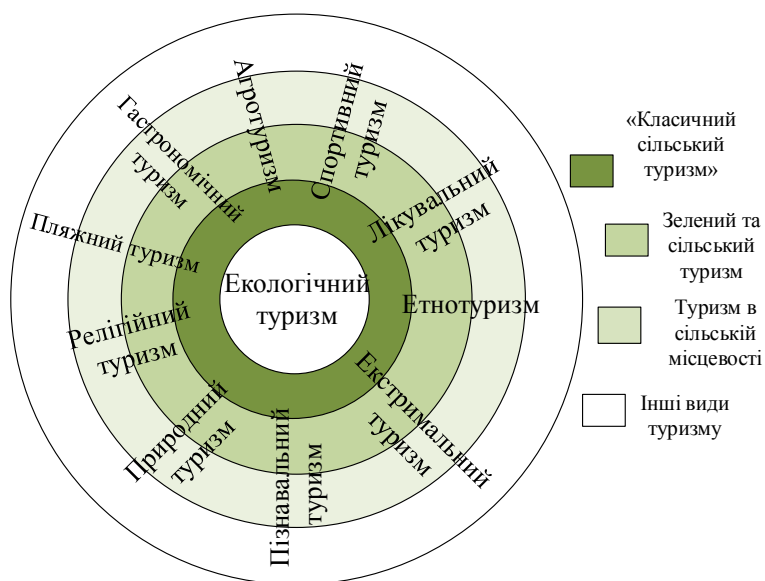

Рис. 1.2. Залежність зеленого та сільського туризму від інших видів туризму

«Класичний сільський туризм» повністю включений до сільського туризму і лише стикається з іншими видами туризму, оскільки для його

організації не потрібно ніяких послуг крім базових – розміщення та організації харчування. Взаємодія сільського та інших видів туризму відбувається по різному. Зелений та сільський туризм, як явище відносно нове, і тільки останнім десятиліття отримало бурхливий розвиток за кордоном, і стало впізнаваним в Україні, має безліч визначень і класифікацій, наведених в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення сільського зеленого туризму

Сільський туризм		Зелений туризм (екотуризм)	
Джерело	Поняття	Джерело	Поняття
С. Медлік [35]	Сільський туризм (rural tourism) - відпочинковий вид туризму, на сільських територіях. Він передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами	Звіт підприємств Швеції щодо перспектив розвитку ринку міжнародного туризму [38]	Зелений туризм - термін, який можна віднести до будь-якого туризму, який має відношення до природного середовища певної місцевості або впроваджує практику зеленого менеджменту навколишнього середовища.
В. Васильєв, П. Горішевський, Ю. Зінько [36]	Сільський туризм - це відпочинок з будь-якою метою, видом та формою організації подорожі у сільській місцевості з розміщенням на відпочинку у будинку сільського господаря з використанням ресурсів підсобного селянського господарства.	Британський словник з подорожей, туризму та гостинності С. Медліка [35]	Зелений туризм (green tourism) - є синонімом поняття «екотуризм», тобто це форма подорожі, сприятлива для навколишнього середовища та включає в собі головні принципи екологічного туризму.
В. Биркович [37]	Сільський зелений туризм - це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону	С. Медлік, Британський словник з подорожей, туризму та гостинності [35]	Екологічний туризм (ecological tourism) - це форма подорожі, сприятлива для навколишнього середовища. Вона відбувається на територіях, що мають природничу цінність (національні та ландшафтні парки). Екотуризм спрямований на охорону природного й культурного середовища регіонів, які відвідуються туристами

За табл. 1.1 поняття «зелений та сільський туризм», дійсно, залишається поняттям, які не мають загально визнаного визначення. На думку автора, сільський туризм значно ширше поняття агротуризму та фермерського туризму, але до складу якого входить екологічні аспекти збереження середовища, тобто зелений туризм.

Тобто, на думку автора, пріоритетним поняттям є саме сільський зелений туризм, враховуючи принципи даної форми туризму. Приведені поняття, знайшли своє відображення у туристичному русі України. Загалом, відпочинок в українських селах був визначений як «сільський зелений туризм», який охоплює широкий спектр відпочинку: від стаціонарного відпочинку в сільській місцевості (сільський туризм), відпочинок в туристичних центрах та курортах, що знаходяться в селах або в селищах міського типу, до відпочинку безпосередньо на дворогосподарствах чи фермах (агротуризм, фермерський туризм). На думку автора, екологічна орієнтація сільського туризму визначила його як «зелений».

Таким чином, зелений та сільський туризм - це вид діяльності, який організовується в сільській місцевості, за використанням якого формуються і надаються для приїжджих гостей комплексні послуги з проживання, відпочинку, харчування, екскурсійного обслуговування, організації дозвілля і спортивних заходів, занять активними видами туризму, організації риболовлі, полювання, придбання знань і навичок. Зелений та сільський туризм орієнтований на використання сільськогосподарських, природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її специфіки для створення комплексного туристичного продукту.

1.2. Особливості і тенденції розвитку галузі та інфраструктури сільського зеленого туризму на прикладі країн світу

На глобальному рівні єдина загальна система розвитку зеленого та сільського туризму поки що відсутня, хоча є ряд загальноприйнятих принципів

і підходів щодо здійснення. Оскільки сільський туризм досить динамічно розвивається за кордоном і становить значний сектор туристичної індустрії, то з метою виявлення найбільш успішних підходів до його розвитку доцільно провести дослідження практики розвитку індустрії та інфраструктури зеленого та сільського туризму за кордоном. Існує декілька відмінних між собою концепцій зеленого та сільського туризму, з різними поставленими цілями та завданнями. При цьому в багатьох країнах зелений та сільський туризм розглядається як один з провідних напрямків розвитку національної туристичної галузі, що знаходить відображення в національних концепціях розвитку туризму.

Міжнародна (переважно європейська) практика показує, що розвиток зеленого та сільського туризму в формі малого сімейного готельного бізнесу є великою соціально-економічною програмою щодо переведення частини аграрного населення зі сфери виробництва в сферу послуг. Її завдання – дати імпульс розвитку аграрних регіонів і їх населення шляхом організації нового специфічного сектора місцевої економіки. Крім економічних, така державна політика переслідує соціальні та соціокультурні цілі: зупинити деградацію сільських районів, відтік населення і зростання негативних соціальних явищ, зберегти і частково відтворити культурну спадщину, національну самобутність.

Дані EuroGites - Європейської федерації сільського туризму показують, що середній щорічний темп розвитку сегмента сільського туризму протягом останніх 10-15 років склав 10-15%, що набагато вище, ніж для європейського туризму в цілому (4-5%) [45].

Розглядаючи портрет споживача послуг зеленого та сільського туризму в Європі, експерти EuroGites відзначають наступні характеристики [45]:

- 1) 95% туристів є внутрішніми, 80% з них живуть менш ніж в трьох годинній транспортній доступності;

- 2) середня тривалість перебування становить від 1, 5 днів (місцевий ринок), 3, 6 днів (в межах 4 годинної транспортної доступності), і близько 8 днів (іноземні туристи);

3) найпопулярніше проживання з мінімальним набором послуг або взагалі їх відсутністю;

4) більше 80% відвідувачів вважають за краще незалежне проживання;

5) менше 20% відвідувачів вважають за краще використовувати традиційний «& B-стиль».

Так, у Франції частка сільського туризму в туристичному потоці досягає 33%, в Великобританії близько 10% підприємців, які ведуть бізнес в сільській місцевості, інтегровані в індустрію сільського туризму і пропонують відповідні послуги, в Німеччині дещо менше - 4% підприємців [46], які обслуговують до 13% внутрішнього туристичного ринку [45]. У Новій Зеландії 11% в'їзного туристичного потоку відвідують ферми або селянські господарства, при цьому іноземні туристи становлять в середньому 53% споживачів послуг сільського туризму. Цікаво відзначити, що якщо іноземні туристи, які відвідують ферми Нової Зеландії переважно належать до вікової групи 55-64 роки, то у внутрішньому турпоточі переважають туристи віком 25-34 роки [47].

Моделі розвитку сільського та зеленого туризму представлено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Моделі розвитку зеленого та сільського туризму

Французька модель	1) Різні форми класичного сільського зеленого туризму, змінні в залежності від близькості від моря; 2) значна увага приділяється розвитку гастрономічному та винному туризму; 3) форми розміщення туристів припускають в меншій мірі проживання на фермах, туристи розміщуються в котеджах.
Німецька модель	1) Проживання та харчування в фермерських будинках; 2) сільський зелений туризм переплітається з фермерським та подієвим; 3) припускається праця на землі.
Італійська модель	1) Сільський зелений туризм суміщений з відновленням здоров'я, вивченням гастрономії і продукції місцевого виробництва, спортом; 2) розміщення туристів в апартаментах; 3) поширені палаточні містечка.
Чеська модель	1) Орієнтована на виробничі регіони та регіони, які граничуть з заповідними територіями; 2) являється бюджетним видом відпочинку; 3) розміщення в фермерських будинках з елементами аутентичного сільського життя.
Іспанська модель	1) Поширений відпочинок і в селі, на фермі; 2) знайомство з веденням господарства, гастрономією, догляд за тваринами.
Польська модель	1) Відрізняється чітким розмежуванням «туристичних» господарств: для одних це головний та єдиний бізнес, для інших це додатковий прибуток; 2) засоби розміщення різняться вартістю та якістю, наданих послуг.
Латвійська модель	1) Відпочинок з елементами традицій та звичаїв на фермах.

Успіх сільського туризму, який в числі країн став перетворюватися з допоміжної підгалузі сільського господарства в самостійний і конкурентоспроможний сектор послуг, сприяв його цілеспрямованому розвитку в різних країнах світу. Узагальнюючи, можливо виділити наступні чотири концепції управління розвитком зеленого та сільського туризму (рис. 1.3) [34].

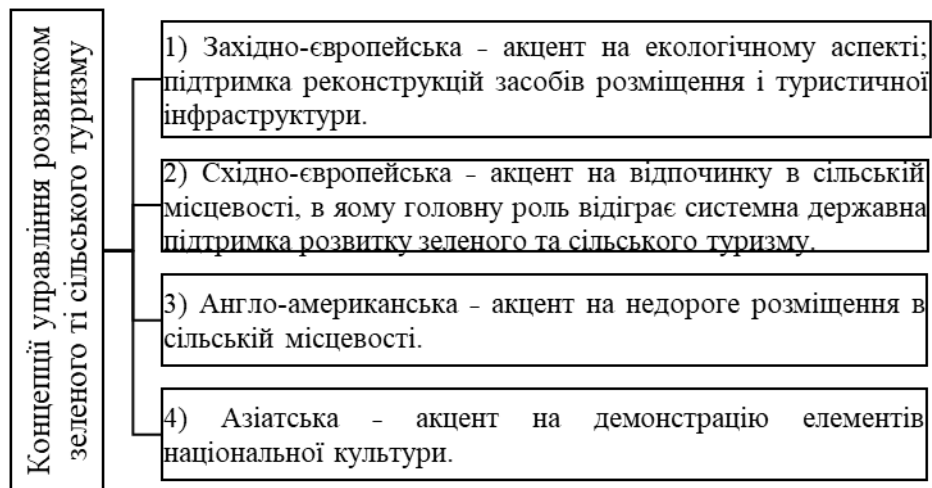

Рис. 1.3. Концепції управління розвитком зеленого та сільського туризму

Зелений та сільський туризм знаходиться на стику трьох сфер діяльності (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Основні інструменти розвитку зеленого та сільського туризму

Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду показує високу значимість інтеграції різних видів туризму із сільським та зеленим для успішності розвитку останніх.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТА СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Ресурсне забезпечення формування і розвитку зеленого та сільського туризму у Харківській області

На сьогодні екологічний ринок позиціонує себе як один з найбільш перспективних секторів для розвитку економіки не тільки на державному, а й в першу чергу на регіональному рівні. Його формування – найважливіший напрямок у вирішенні проблем стійкого розвитку сільських регіонів України. Згідно статистичних даних лише сільськогосподарська діяльність не приносить нагального рівня життя сільським жителям, тому доречно поряд з основними видами діяльності популяризувати розвиток сільського зеленого туризму на Україні, як основного аспекту диверсифікації сільської економіки, оскільки туризм відповідно статистичним даним Світової Ради по туризму та екскурсіях (WTTC) і Всесвітньої туристської організації (WTO), є найбільшою динамічною індустрією світу. За даними Міністерством економічного розвитку і торгівлі України на кінець 2018 року налічується 522 туроператорів з внутрішнього, в'їзного та виїзного туризму. Загалом, якщо проаналізувати динаміку туристичних потоків за останнє десятиріччя, то отримаємо такі результати (табл. 2.1) [52].

Згідно даних у 2018 році налічується збільшення іноземних туристів, порівняно з 2017 роком, а саме 35071 тис.осіб, також спостерігається підвищення внутрішніх туристичних потоків- 453561 тис.осіб. На розвиток внутрішнього туризму вплинула політична і економічна ситуація в країні [52].

На сьогодні багато експертів відзначають зелений та сільський туризм одним з найбільш відомих і популярних видів відпочинку. Сільські регіони України – це значні території з високим рівнем розвитку сільського господарства і багатим туристично-рекреаційним потенціалом. Різноманітність

туристських ресурсів, культурне спадщина України дозволили підприємцям створювати різноманітні види туристських продуктів в сегменті сільського відпочинку.

Таблиця 2.1

Аналіз туристичних потоків України

Роки	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон – усього, тис.осіб	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну – усього, тис.осіб	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього, тис.осіб	Із загальної кількості туристів:		
				іноземні туристи, тис. осіб	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон, тис.осіб	внутрішні туристи, тис.осіб
2001	13422320	6430940	2013998	377871	285353	1350774
2002	14849033	9174166	2175090	416186	271281	1487623
2003	14729444	10516665	2265317	417729	302632	1544956
2004	14794932	12513883	2856983	590641	344 332	1922010
2005	15487571	15629213	1890370	436311	441798	1012261
2006	16453704	17630760	1825649	326389	566942	932318
2007	16875256	18935775	2206498	299125	868228	1039145
2008	17334653	23122157	2863820	372455	336049	2155316
2009	15498567	25449078	3041655	372752	1282023	1386880
2010	15333949	20798342	2290097	282287	913640	1094170
2011	17180034	21203327	2280757	335835	1295623	649299
2012	19773143	21415296	2199977	234271	1250068	715638
2013	21432836	23012823	3000696	270064	1956662	773970
2014	23761287	24671227	3454316	232311	2519390	702615
2015	22437671	12711507	2425089	17070	2085273	322746
2016	23141646	12428286	2019576	15159	1647390	357027
2018	24668233	13333096	2549606	35071	2060974	453561

Кожна країна з значними туристичними потоками прагне створити на національному рівні власну модель сільського зеленого туризму. Слід підкреслити, що розвиток сільського зеленого туризму можливий лише в регіонах, в яких наявний низький показник забруднення навколишнього середовища. Так, згідно результатам щорічного рейтингу країн світу за індексом екологічної сталості центру екологічного законодавства та політики Єльського університету Україна у 2018 році займала 44 місце з 180 країн .

Індекс екологічної сталості враховує успіх країн у зниженні впливу забруднення довкілля внаслідок економічної діяльності на здоров'я людей та природні екосистеми. При складанні рейтингу враховується якість води і повітря, вплив навколишнього середовища на здоров'я людини, емісія парникових газів, площі лісів та інше. Слід зазначити, що країни в рейтингу розподіляються на підставі критеріїв, об'єднаних у 9 категорій, розгорнутий аналіз яких дозволяє визначити сильні та слабкі сторони країни у сфері екологічної ефективності [59].

За показниками категорій можна побачити, що Україна посідає 25 місце за категорією «зміна клімату та енергетика», 45 місце за «станом здоров'я населення» 50 місце – «сільське господарство». Тобто екологічна ефективність країни дозволяє розвивати «зелені» види туризму на території України. Але при цьому рівень розвитку сільського зеленого туризму України досить низький, незважаючи на величезний природний, етнографічний, історичний та культурний потенціал. Рекреаційні території займають майже 17% загальної площі країни. Однак, досить не створено ні організаційної, ні окремої нормативної бази, ні фінансової та статистичної звітності, та взагалі відсутні інвестиції в даний вид туризму.

В Україні ініціатором поширення ідей розвитку зеленого та сільського туризму є Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні (надалі – Спілка). За її ініціативою створені й функціонують осередки зеленого та сільського туризму у більшості областей України. Спілкою у співпраці з науковцями і державними органами управління розроблено Проект концепції та розпочато роботу над Програмою розвитку сільського туризму в Україні. Спілка проводить екологічне маркування садиб на виконання вимог екологічного стандарту, а саме до таких складових послуг зеленого та сільського туризму: довкілля; садиби; кімнат; продуктів; раціонального використання водних ресурсів; раціонального використання електроенергії та палива; обмеженого використання побутових хімічних засобів; туристичної інформації; рекомендованої туристичної діяльності; підтримки народних

традицій; транспорту. Надання послуг сільського зеленого туризму в Україні на базі особистих селянських господарств не належить до підприємницької діяльності (Закон України «Про особисте селянське господарство» (ст.1). Згідно Законом України «Про туризм». Якщо власник ОСГ має здійснювати діяльність у сфері сільського зеленого туризму у визначених чинним законодавством межах, то йому лише потрібно стати на облік у сільській, селищній, міській раді за місцем розташування земельної ділянки. Зокрема, в черговому законопроекті «Про сільський та сільський зелений туризм» запропоновано визначити додаткові умови віднесення агротуристичної діяльності до непідприємницької, а саме за наявності до 10 ліжко-місць у сільській садибі для тимчасового розміщення туристів (рис. 2.1). Усі інші види організації туристичної діяльності (як професійні, так і непрофесійні) розглядаються як підприємницькі [32].

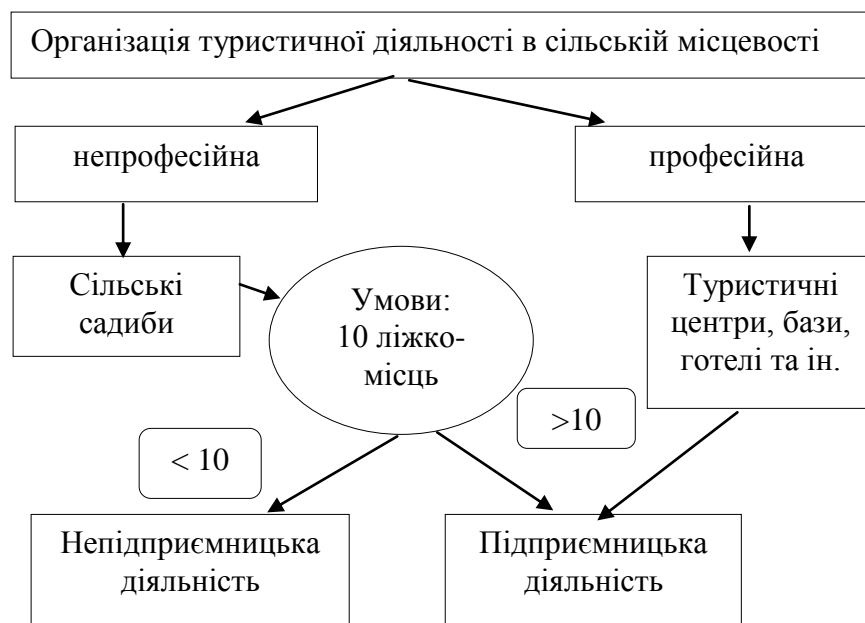

Рис. 2.1. Організація туристичної діяльності в сільській місцевості

За різними оцінками, нині в Україні туристичні послуги на селі надають від 1500 до 2000 і більше садиб. Більша частина агросадиб сконцентрована на заході України. Зважаючи на відсутність офіційної статистичної інформації щодо розвитку зеленого та сільського туризму доцільніше було розглянути

ресурсний потенціал країни, в тому числі Харківської області, для подальшої ефективно організації сільського зеленого туризму. До тенденцій розвитку туристичної сфери зеленого та сільського туризму можна віднести активізацію попиту міського населення на відпочинок у сільській місцевості.

Протягом 2018 року шість Харківських садиб сільського зеленого туризму (агросадиб) стали переможцями Всеукраїнського конкурсу «100 кращих садиб сільського зеленого туризму». Вперше у 2017 році було створено обласну мережу «Гостинні садиби Харківщині» у кількості 37 садиб, різних категорій, які увійшли до «Всеукраїнська гостинна садиба». Категоризація діючих садиб сільського туризму, які знаходяться на території Балаклійського, Борівського, Валківського, Вовчанського, Дворічанського, Зміївського, Ізюмського, Нововодолазького, Чугуївського районів та м. Дергачі, здійснювалася в рамках реалізації проекту «Підтримка підприємницьких ініціатив сільських мешканців у сфері зеленого туризму» громадської організації «Інститут соціальної політики регіону» [60] Важливим потенціалом для туристичної діяльності, а саме для розвитку зеленого та сільського туризму туризму Харківської області, є природні рекреаційні ресурси (природно-заповідний фонд, ліси, зелені зони міст і приміських територій, водні ресурси).

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) Харківської області (представлений в табл. 2.2) має цінні унікальні природні територіальні комплекси, які є підставою для розвитку зеленого та сільського туризму, та є складовою національної мережі ПЗФ. Природні території та об'єкти заповідного фонду області представлені національними природними парками, регіональними ландшафтними парками, ботанічними садами, зоологічними парками, заказниками загальнодержавного і місцевого значення, пам'ятками природи та заповідними урочищами місцевого значення. Станом на 01.01.2018 року природно-заповідний фонд області налічує 242 території та об'єкти загальною площею 74 151,34 га, в тому числі 13 об'єктів загальнодержавного значення площею 23 984,6 га, відсоток заповідності становить 2,36 від загальної площі області (табл. 2.2) [62].

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) Харківської області

Категорії	Об'єкти ПЗФ					
	Загальнодержавного		Місцевого		Разом	
	значення		значення			
	Кількість, шт	Площа, тис.га	Кількість, шт	Площа, тис.га	Кількість, шт	Площа, тис.га
Національні парки	3	22690	-	-	3	22690
Регіональні ландшафтні парки	-	-	7	20544,3	7	20544,3
Заказники, всього	3	1038	166	36921,6	169	37959,6
у тому числі:						
Ландшафтні	-	-	13	26043,2	13	26043,2
Лісові	-	-	9	3207,1	9	3207,1
Ботанічні	1	185	51	3169,99	52	3346,19
загально-зоологічні	2	853	5	1292,4	7	2145,4
орнітологічні	-	-	7	787,9	7	787,9
ентомологічні	-	-	63	594,8	63	594,8
Гідрологічні	-	-	17	1811,6	17	1811,6
Загально-геологічні	-	-	1	14,6	1	14,6
Пам'ятки природи, всього	-	-	44	645,9	44	645,9
у тому числі:						
Комплексні	-	-	2	176,3	2	176,3
Ботанічні	-	-	38	455,2	38	455,2
Гідрологічні	-	-	4	14,4	4	14,4
Заповідні урочища	-	-	9	2537,2	9	2537,2
Ботанічні сади	1	41,9	1	13,25	2	55,15
Дендрологічні парки	1	22,8	1	51,5	2	74,3
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	4	169,9	1	10,8	5	180,7
Зоологічні парки	1	22	-	-	1	22
РАЗОМ	13	23984,6	229	60724,5	242	74151,3

Активізацію та поширення зеленого та сільського туризму в Харківській області неможливо забезпечити без вирішення ключових проблем, що на

сучасному етапі гальмують розвиток даної сфери. Основними стримуючими чинниками області сьогодні є: незадовільний стан розвитку соціальної інфраструктури та технічних комунікацій (тепло-, водопостачання, наявність соціально-побутових об'єктів, не облаштованість сіл, транспортних мереж тощо); низький рівень життя сільського населення, що знижує потенційну привабливість для вітчизняних і зарубіжних туристів; недосконале чинне законодавство у галузі стандартизації, сертифікації, маркування «зелених» послуг, категоризації суб'єктів ринку туристичних послуг; низька якість послуг; низький рівень інформаційно-маркетингового супроводження зеленого та сільського туризму; відсутність чіткої стратегії розвитку зеленого туризму на регіональному та державному рівнях. Разом з тим, неврегульованість організаційних, правових, юридичних, соціальних норм і стандартів подальшого розвитку зеленого туризму не мають стати гальмуючим чинником для реалізації проектів зеленої індустрії, які доцільно здійснювати в рамках регіональних програм і стратегій соціально-економічного розвитку. Ключова роль у виконанні даного стратегічного завдання покладається на обласні та регіональні органи виконавчої влади. Підводячи підсумки проведених наукових досліджень можна відмітити, що розвиток зеленого та сільського туризму є одним з пріоритетних видів діяльності для домогосподарств та населення сільських територій Харківської області. В сучасних умовах активізація зеленого та сільського туризму дає змогу вирішити найскладніші проблеми українського села: приєє додатковій зайнятості населення, постає перспективним джерелом формування доходів, сприяє зменшенню соціальної напруги у суспільстві, становленню системи соціальних цінностей у населення, підвищенню його культурно-освітнього рівня.

РОЗДІЛ 3
ІНСТРУМЕНТАРІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ
ЗЕЛЕНОГО ТА СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Фактори розвитку зеленого та сільського туризму

Проведений аналіз концептуальних основ і практичних організаційно-економічних підходів до розвитку сільського туризму показує, що на відміну від інших видів туризму на становлення індустрії та інфраструктури сільського відпочинку впливають більш різноманітні соціально-економічні чинники. Взагалі, розглядаючи типологію соціально-економічних чинників розвитку туризму, дослідники дотримуються різних точок зору на їх склад і угруповання. На думку автора, найбільш повний комплекс факторів подібного роду сформований і систематизований у автора А. Ю. Гаврилова, де виділені дві групи подібних факторів (рис. 3.1.) [62].

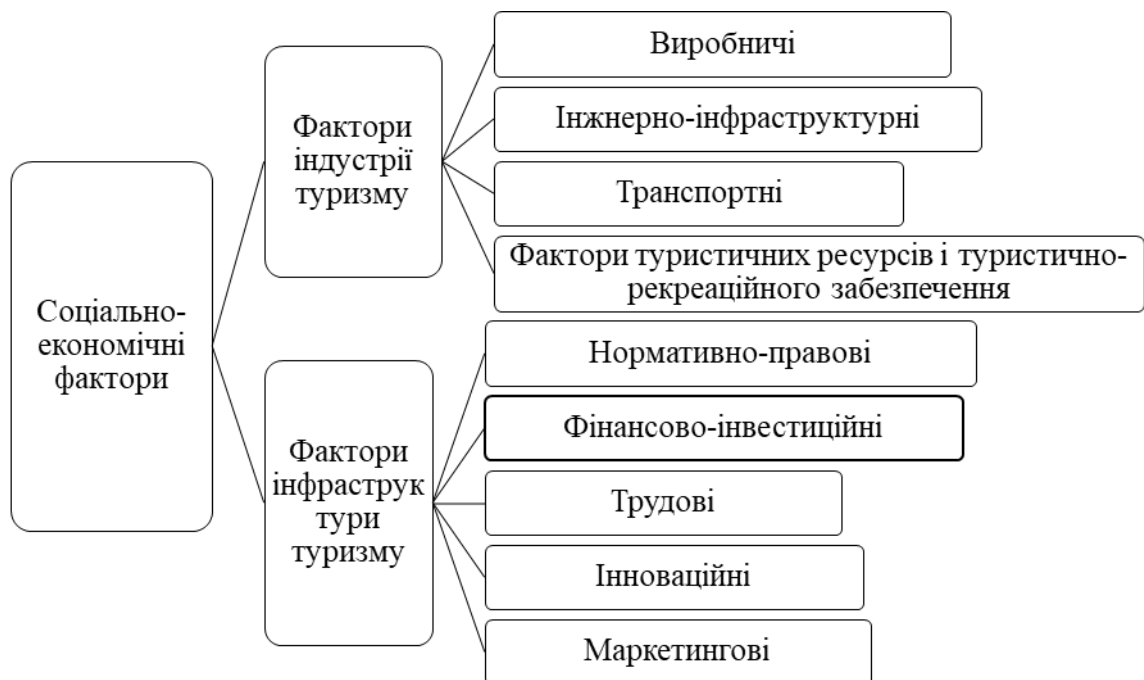

Рис. 3.1. Соціально-економічні фактори, які впливають на розвиток туризму на регіональному рівні

З представленої схеми видно, що дана типологія представлена універсальною по відношенню до будь-якого виду туризму.

На практиці, затребуваним є більш деталізований підхід до визначення факторів розвитку сільського туризму. Так, при розробці концепції розвитку сільського туризму в Харківській області, були виділені дві групи таких чинників: системні чинники, характерні загалом для регіонів України і приватні чинники, характерні для Харківської області (рис. 3.2).

Системні фактори, які стримують розвиток сільського туризму:

- відсутня нормативно-законодавча база, яка б підтримувала розвиток сільського зеленого туризму, особливо в частості використання для даного виду туризму сільськогосподарські землі; система оподаткування; система інвестиційного розвитку агротуристичних ресурсів;
- слабка матеріальна база сільського населення;
- неналежне становище об'єктів туристичної інфраструктури;
- неналежна демографічна ситуація

Приватні фактори, які стримують розвиток сільського зеленого туризму:

- відсутність у значній частині міського населення потруби в сільському туризмі з огляду на наявність родичів або власних садиб в сільській місцевості;
- відсутність системи підтримки сільського населення, які бажають надавати послуги даного виду туризму;
- відсутність системи інформування потенційних туристів про можливості відпочинку в сільській місцевості;
- відсутність системи консультування власників садиб з питань ведення бізнесу;
- відсутність системи економічної підтримки сільського населення, які бажають займатися туристичною діяльністю в сільській місцевості;
- відсутність програм розвитку сільського туризму і підтримки споконвічних промислів і ремесл, подієвих заходів;
- відсутність заходів по залученню туристів в сільську місцевість в зимовий період;
- відсутність системи територіального планування з метою виділення регіонів розвитку сільського зеленого туризму.

Рис. 3.2. Чинники, які стримують розвиток сільського зеленого туризму

Даний підхід показує, наскільки специфічні умови, негативно впливають на розвиток сільського туризму.

Як висновок, автором запропоновано план дій для розвитку зеленого та сільського туризму Харківської області, предствлений у табл. 3.1.

**План дій для розвитку зеленого та сільського туризму
в Харківській області**

Напрямок рішення проблеми	Значення	Поставлені завдання
1	2	3
<p>Менеджмент зеленого та сільського туризму і партнерство з органами влади.</p>	<p>Метою цього напрямку є консолідація дій суб'єктів сільського туризму шляхом створення туристичних кластерів, реєстрів туристичних послуг, реалізація проектів по розвитку сільського туризму як на рівні районів, так і на рівні сільських громад. У рамках партнерства з органами влади метою є координація дій органів влади Харківської області всіх рівнів щодо розвитку сільського туризму шляхом сприяння законодавчого врегулювання наявних проблем, створення нових інституцій, розробки програм розвитку сільського туризму на рівні області, районів і сільських рад.</p>	<p>Ввести до складу Координаційної ради з розвитку сільських територій Харківської області представників громадських організацій та суб'єктів сільського туризму Харківської області.</p>
		<p>Розробити і подати на затвердження Верховної Ради України (на основі Концепції розвитку сільського туризму в Україні) проект Програми розвитку сільського туризму в Харківській області.</p>
		<p>Розробити і затвердити в районах Харківської області районні програми розвитку сільського туризму на 2018 – 2023 роки.</p>
		<p>Розробити і затвердити в сільських радах Харківської області програми розвитку сільського зеленого туризму.</p>
		<p>Протестувати вибрані моделі з точки зору витрат і прибутку.</p>
<p>Розробка і впровадження стандартів якості.</p>	<p>Метою напрямку є створення оптимальних умов для проживання сільських туристів і надання їм якісних послуг на туристичних об'єктах, підвищення привабливості сільського туризму шляхом розробки стандартів якості, організації сертифікації та категоризації об'єктів сільського туризму, створення каталогів таких об'єктів.</p>	<p>Розробити єдині стандарти якості для об'єктів сільського туризму Харківської області.</p>

Продовження табл. 3.1

1	2	3
Розробка і впровадження стандартів якості.	Метою напрямку є створення оптимальних умов для проживання сільських туристів і надання їм якісних послуг на туристичних об'єктах, підвищення привабливості сільського туризму шляхом розробки стандартів якості, організації сертифікації та категоризації об'єктів сільського туризму, створення каталогів таких об'єктів.	<p>Створити реєстр об'єктів сільського туризму Харківської області для подальшого розміщення на рекламних і інформаційних ресурсах.</p> <p>Розробити пам'ятку по роз'ясненню Правил обов'язкової сертифікації послуг з тимчасового розміщення .</p> <p>Розробити єдину систему добровільної категоризації об'єктів сільського туризму в Харківській області.</p> <p>Постійно проводити роботу по сертифікації і категоризації об'єктів сільського туризму Харківської області.</p> <p>Створити перший каталог об'єктів сільського туризму Харківської області, які пройшли сертифікацію і категоризацію.</p>
Підвищення кваліфікації господарів об'єктів у сфері сільського туризму.	Основною метою цього напрямку є організація навчання і підвищення кваліфікації осіб, задіяних у сфері сільського туризму, шляхом організації навчальних тренінгів, семінарів, науково-практичних конференцій, підготовки навчально-методичної літератури.	<p>Розробити методичні рекомендації щодо організаційно-правовими формами діяльності в сфері сільського туризму.</p> <p>Розробити і затвердити програму постійно діючого семінару «Сільський туризм як інструмент розвитку сільських територій».</p> <p>Підготувати та видати навчально-методичний посібник з організації сільського туризму для власників сільських садиб.</p> <p>Провести науково-практичні конференції «Досвід і проблеми сільського туризму в Харківській області».</p>

Продовження табл. 3.1

1	2	3
		<p>Провести тренінги для власників сільських садиб та семінари для сільських жителів, охочих займатися сільським туризмом.</p> <p>Провести семінари «Сільський туризм як інструмент розвитку сільських територій» для працівників органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.</p>
Маркетинг сільського туризму.	Метою цього напрямку є підвищення конкурентоспроможності сільського туризму Харківської області шляхом просування на ринок туристичних продуктів, створення Інтернет-сайту, інформаційних туристичних центрів, участі в харківських, українських і міжнародних туристичних виставках, видання каталогів, карт і путівників.	<p>Створити реєстр об'єктів, що надають додаткові послуги для туристів в сільській місцевості Харківської області.</p> <p>Розробити інформаційний Інтернет-сайт сільського туризму Харківської області.</p> <p>Розробити рекламний Інтернет-сайт сільського туризму Харківської області.</p> <p>Розробити і затвердити маркетингову стратегію в сфері сільського туризму Харківської області.</p> <p>Створити в районах Харківської області інформаційні центри сільського туризму на базі кластерів.</p> <p>Взяти участь (підготувати стенд сільського туризму) в українських і міжнародних туристичних ярмарках.</p> <p>Підготувати «харківський» календар подій туристичного сезону (фестивалі, виставки, карнавали, дні міст, конкурси, зльоти, концерти та т.д.) на поточний рік.</p> <p>Організувати і провести фестивалі в сільській місцевості Харківської області.</p> <p>Видати каталоги, путівники, карти із сільського туризму.</p>

Впровадження заходів запропонованого плану дозволять активізувати розвиток зеленого та сільського туризму.

3.2. Активізація розвитку зеленого і сільського туризму у Харківській області

Розроблення інструментарію залучення сільського населення в туристичну діяльність доцільно здійснити з метою реалізування функції розвитку сільського та зеленого туризму як чинника сталого розвитку сільських територій.

Систему інструментів розвитку сільського і зеленого туризму доцільно представити на основі залучення сільського населення у туристичну діяльність (рис. 3.3)

Рис. 3.3. Структура системи інструментів з впровадження галузі туризму в сільську місцевість

Метою підвищення інформованості сільського населення регіону з питань туристичної діяльності виступає формування позитивного ставлення до сфери туризму в цілому, в т.ч. сільського, розуміння значущості та можливостей сільського туризму, перспектив розвитку туристичної діяльності в межах території, а також залучення в подієві заходи сільського туризму. Досягненню цієї мети сприятимуть заходи, пов'язані з поширенням і роз'ясненням інформації про розвиток сільського туризму в туристичній галузі регіону.

В основі заходів повинно лежати розміщення публікацій в різних друкованих та електронних ЗМІ, радіо і телебаченні регіону матеріалів про

ефективність розвитку сільського туризму, динаміці основних показників розвитку галузі. Особливу увагу слід приділяти ЗМІ і іншим каналам поширення інформації, значущим в сільській місцевості регіону. Цей захід дозволить підвищити інформованість сільського населення регіону про події в сфері туризму, а також про внесок індустрії туризму в соціально-економічний розвиток сільської території у відповідності з активізацією впровадження заходів освіти (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Система заходів освіти в сфері зеленого та сільського туризму

Залучення населення в туристичну діяльність дозволяє сформувати і розвивати необхідний кадровий потенціал сільського туризму, а також частково

вирішувати проблеми підвищення зайнятості та якості життя сільського населення, розвитку несільськогосподарських видів діяльності на селі. Досвід показує, що в цьому напрямку ефективні заходи, пов'язані з підвищенням активності підприємств індустрії зеленого та сільського туризму, поліпшенням іміджу туристичних професій, стимулюванням зайнятості в сфері зеленого та сільського туризму в регіоні. Заходи по залученню населення до туристичної діяльності представлені на рис. 3.5.

Залучення сільського населення в туристичну діяльність	організація та проведення щорічних конкурсів поміж суб'єктів туристичної індустрії на найкраще підприємство сільського туризму ,найкращий сільський туристичний продукт, найкращі семінари та агросадиби
	організація та проведення фестивалів, свят, конкурсів, заходів, присвячених пам'ятним датам, проведення туристично-спортивних заходів в сільській місцевості
	створення системи преференцій для організацій підприємців, які приймають участь в розвитку сільського туристичного бренду, займаючись сільським туризмом
	проведення конкурсів проектів по розвитку сільських маршрутів, продуктів
	гарантія організаційно-інформаційної підтримки проектів в сільському туризмі

Рис. 3.5. Система заходів із залучення сільського населення в туристичну діяльність

Метою залучення сільського населення регіону в туристичну діяльність виступає формування та розвиток необхідного кадрового потенціалу сільського туризму, а також вирішення проблем підвищення зайнятості та якості життя сільського населення, розвитку несільськогосподарських видів діяльності на селі. Досягненню цієї мети сприятимуть заходи, пов'язані з підвищенням активності підприємств індустрії сільського туризму, поліпшенням іміджу туристичного регіону, стимулюванням зайнятості в сфері сільського туризму .

Як висновок, автором запропоновано календарний план з активізації розвитку зеленого та сільського туризму Харківської області, представлений у додатку А.

Отже, для розвитку зеленого та сільського туризму в Харківській області потрібно вирішення поставлених завдань з напрямку менеджмента зеленого та сільського туризму і партнерства з органами державної влади, розроблення стандартів якості для сільських садиб України загалом та в частині Харківської області, підвищення кваліфікації суб'єктів туристичної діяльності з розвитку зеленого та сільського туризму та створення плану маркетингу зеленого та сільського туризму в Харківській області.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу та узагальнення нормативно-правових актів та літературних джерел розкрито особливості сільського та зеленого туризму в аспекті сталого розвитку, визначено моделі розвитку сільського зеленого туризму за кордоном. Виходячи з результатів аналізу концептуальних підходів до визначення сільського та зеленого туризму і його ознак, в роботі доведено, що сільський туризм слід розглядати у розрізі екологічного туризму, тобто сільський зелений туризм використовувати як узагальнююче поняття, що об'єднує різні види організованого і самодіяльного туризму, що реалізуються в сільській місцевості.

Як показав аналіз зарубіжного досвіду практики та методології розвитку зеленого та сільського туризму, робота з населенням виступає найважливішим аспектом розвитку зеленого та сільського туризму. Власники господарств повинні переконатися в перспективах розвитку туристичної діяльності на селі, своїх можливостях створити і управляти атрактивним туристичним продуктом, отримати доступ до необхідних технологій. У зв'язку з цим, у роботі запропоновано календарний план активізації розвитку зеленого та сільського туризму для Харківської області, спрямований на формування ефективної системи залучення сільського населення в туристичну діяльність. Окресленими у календарному плані завданнями підвищення інформованості сільського населення регіону про туристичну діяльність виступають формування позитивного відношення до сфери туризму в цілому, в т.ч. сільського, розуміння значущості і можливостей сільського туризму, перспектив розвитку туристичної діяльності в межах території, а також залучення в подієві заходи зеленого та сільського туризму. Досягнення поставленої мети сприятиме покращенню соціально-економічних процесів розвитку сільських регіонів України, в т.ч. Харківської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Особливості сучасного екологічного туризму в Україні / А. В. Білаш // Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – 2015. – № 9. – с. 40
2. Сільський зелений туризм як перспективний напрям розвитку регіону / А. В. Білаш // Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – 2018
3. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.17 р. № 168 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 26. – С. 86.
4. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року : Рішення обласної ради від 23.12.2010 р. [Електронний ресурс] / офіційний сайт Харківської обласної ради. – Режим доступу : <http://www.oblrada.kharkov.ua>
5. Особливості формування ефективних державних програм в сфері туризму з урахуванням стратегічних пріоритетів України у зовнішній економічній політиці / Дехтяр Н. А. // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 1. – С. 121–125.
6. Єрмаченко В. Є. Дослідження світового та регіональних туристичних ринків : конспект лекцій / В. Є. Єрмаченко, Н. А. Дехтяр; МОНМС України, Харк. нац. екон. ун-т. – Х., 2011. – 240 с. – укр. – С. 43–44.
7. Писарев Е. Л. Основы туризма : учебник / коллектив авторов. – М. : Федеральное агентство по туризму, 2014. – 384 с.
8. Cooper C. Contemporary tourism: an international approach. / С. Cooper, С. М Hall. – Oxford: Butterworth–Heinemann, 2008. – pp. 166–167.
9. Mathieson A. Tourism: economic, social and environmental impacts. / G. Wall, A. Mathieson. – London: Longman, 1982. – pp. 234.
10. Адамчук В. К. Экономика и социология труда: Учеб. пособие для вузов. / В. К. Адамчук, О. В. Романов, М. Е. Сорокина. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 407 с.

11. Dogan H. Z. Forms of Adjustment: Sociocultural impacts of tourism / H. Z. Dogan // *Annals of Tourism Research*. – 1989. – No. 16. – pp. 21–236.
12. King B. Social impacts of tourism: Host perceptions / B. King, A. Pizam, A. Milman // *Annals of Tourism Research*. – 1993. – No. 20. pp. 650–665.
13. Mathieson A. Tourism: Economic, Physical and Social Impacts / A. Mathieson, G. Wall. – New York, NY: Longman Group, Ltd, 1982. – 208 p.
14. Goeldner C. R. Tourism: Principles, practices, philosophies / C. R. Goeldner, J. R. B Ritchie. – Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2003. – 544 p.
15. Bramwell B. Sustainable tourism: An evolving global approach. / B. Bramwell, B. Lane // *Journal of Sustainable Tourism*. – 1993. – No. 1(1). – pp. 15.
16. Сенин В. С. Организация международного туризма [Электронный ресурс] / В. С. Сенин. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 400 с. – Режим доступа: http://tourlib.net/books_tourism/senin_pril05.html
17. Новиков В. С. Характерные черты туризма XXI века – устойчивое и инновационное развитие / В. С. Новиков // Сборник научных статей Московской академии туристского и гостинично-ресторанного бизнеса при Правительстве Москвы. – 2006. – № 10. – С. 222–228.
18. Indicators of sustainable development for tourism destinations: A guidebook [Electronic source] / World Tourism Organization. – 2004. – Access mode : <http://www.un.org/esa/sustdev/natlinfo/indicators/guidelines.pdf>
19. Our Common Journey. A Transition Toward Sustainability [Electronic source] // National Research Council Board on Sustainable Development. – Washington, D.C. : National Press, 1999. – Access mode : <http://books.nap.edu/book/0309067839/html/index.html>
20. English D. B. K. Tourism dependence in rural America: Estimates and effects / D. B. K. English, D. W. Marcouiller, H. K. Cordell // *Society and Natural Resources*. – 2000. – No. 13. – pp. 185–202.
21. Tisdell C. Tourism, the environment and profit / C. Tisdell // *Economic Analysis and Policy*. – 1987. – No. 17(1). – pp. 19–30.

22. Gunn C. Tourism planning: Basics, concepts, cases / C. Gunn // Philadelphia, PA/ – Taylor & Francis, 1994. – pp. 3–55.
23. Farrell B. H. Ecology and tourism / B. H. Farrell, D. Runyan // Annals of Tourism Research. – 1991. – No. 18. – pp. 26–40.
24. Wang C. Environmental impacts of tourism on U.S. national parks / C. Wang, P.S. Miko // Journal of Travel Research. – 1997. – No. 35. – pp. 31–36.
25. Buckley R. Ecological indicators of tourist impacts in parks / R. Buckley // Journal of Ecotourism. – 2003. – No. 2(1). – pp. 54–66.
26. Murphy P. E. Tourism: A community approach / P. E. Murphy. – New York: Methuen, 1985. – pp. 17–37.
27. Hardy A. Sustainable tourism: An overview of the concept and its position in relation to conceptualizations of tourism / A. Hardy, R. Beeton, L. Pearson // Journal of Sustainable Tourism. – 2002. – No. 10(6). – pp. 475–496.
28. Butler R. Sustainable tourism: a state-of-the-art review / R. Butler // Tourism Geographies. – 1999. – No. 1(1). – pp. 7–25.
29. Swarbrooke, J. Marketing management / J. Swarbrooke // Sustainable Tourism Management. – UK: CABI Publishing, 1999. – pp. 217–227.
30. Harris J. M. Basic principles of sustainable development [Electronic source] / J. M. Harris. – 2000. –
Access mode : http://www.ase.tufts.edu/gdae/publications/working_papers/Sustainable%20Development.pdf
31. Meznik I. A Consistency qualitative analysis of complex real-life models [Electronic source] / I. Meznik, M. Dohnal. – Palermo, 2000. – 5 p. – Access mode: <http://math.unipa.it/~grim/Jmeznik.PDF>
32. Теорія, політика та практика сільського розвитку / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор НАНУ О. М. Бородіної та д-ра екон. наук, чл.-кор. УААН І. В. Прокопи; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К. : 2010. – 384с.
33. Чудновский А. Д. Управление потребительскими предпочтениями в сфере отечественного туризма и гостеприимства и основные направления

реализации туристского продукта : учебное пособие / А. Д. Чудновский, М. А. Жукова. – М. : Федеральное агентство по туризму, 2014. – 304 с.

34. Мозгунов Н. А. Географические факторы развития сельского туризма в Центральной России : автореферат на соискание ученой степени к.г.н. Москва / Н. А. Мозгунов. – М. : Федеральное агентство по туризму, 2010. – 237 с.

35. Medlik E. S. Dictionary of Travel. Tourism and Hospitality / E. S. Medlik. – London: Butterworth-Heinemann Etd., 1993. – p.43.

36. Горішевський П. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності / П. Горішевський, В. Васильєв, Ю. Зінько. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. – 148 с.

37. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. Стратегічні пріоритети / В. І. Биркович // Наук.–аналіт. щокварт. зб. – 2008. – №1(6). – С 137–143.

38. Research report. Scottish enterprise, Perspectives on international best practice green tourism // Final report. – Edinburgh, april 2004. – Access mode: [http:// www.greentourism.org.uk](http://www.greentourism.org.uk)

39. Ильина Е. Н. Туроперейтинг : стратегия обслуживания / Е. Н. Ильина. – М.: Финансы и статистика, 2008. – с. 256.

40. Алешина И. В. Поведение потребителей / И. В. Алешина : учеб. пособие для вузов. – М.: Фаис-Пресс, 2000. – с. 525.

41. Зорин И. В. Энциклопедия туризма / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов // Справочник. – М.: Финансы и статистика, 2003. – с. 368.

42. Бутко И. И. Туристический бизнес / И. И. Бутко, Е.А. Ситников, Д. С. Ушаков : учеб. пособие. – М.: Феникс, 2008. – с. 384.

43. Севастьянова С. А. Региональное планирование развития туризма и гостиничного хозяйства / С. А. Севастьянова : учеб. пособие. – М.: КноРус, 2010 – с. 421.

44. Турковский М. П. Маркетинг гостиничных услуг / М. П. Турковский : учеб. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2006. – С. 296.

45. Щетинина М. П. Сельский туризм / М. П. Щетинина // сборник материалов : Международной форум. – Барнаул : АЗБУКА, 2013 – 346 с.
46. Заричная А. О. Европейский опыт развития сельского туризма / А. О. Заричная // Экономика Крыма. – 2011. – №4(37). – С.265–269.
47. Swarbrick N. Rural tourism – Incentives and barriers / N. Swarbick // Encyclopedia of New Zealand, 2012. – p.256.
48. Готфрид Т. А. Подходы к формированию агротуристского продукта / Т. А. Готфрид, О. М. Чикова // Сервис в России и за рубежом. – 2013. – № 7 (45). – С. 26.
49. Фролова О. А. Развитие несельскохозяйственной деятельности в сельской местности / О. А. Фролова // Вестник НГИЭИ, 2011. – №1 (2). – С.72–79.
50. Дубиничева Л. В. Агротуризм в развитии сельских территорий / Л. В. Дубиничева, П. М. Советов // Проблемы развития территории. – 2009. – №2. – С.48–55
51. Хакимова С. О. Особенности развития сельского туризма в Финляндии / С. О. Хакимова // Доклад на конференции Механизмы взаимодействия НКО и власти. – Ижевск, 2014. – Режим доступа : www.agritourism.ru.
52. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
53. Міністерство екології та природних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://menr.gov.ua/>
54. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
55. Europe in figures: Eurostat yearbook 2016. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. – 699 p.

56. Бабаєв В. М. Сучасні політичні практики країн Європи: досвід для формування регіональної політики в Україні [Електронний ресурс] / В. М. Бабаєв. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/5/01.pdf>.
57. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/>.
58. Cohesion policy: Strategic Report 2010 on the implementation of the programmes 2007–2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/reporting201
59. Environmental Performance Index [Electronic source]. – Access mode: <http://epi.yale.edu/>.
60. Харківська обласна рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oblrada.kharkov.ua>
61. Головне управління статистики Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kh.ukrstat.gov.ua/>
62. Екологічний паспорт Харківської області / Департамент екології та природних ресурсів Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecodepart.kh.gov.ua/>
63. Близнюківська районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bliznuki-rda.kh.gov.ua/>
64. Менеджмент туризма : учебник / А. Д. Чудновский, Н. В. Королев, Е. А. Гаврилова, М. А. Жукова, Н. А. Зайцева. — М. : Федеральное агентство по туризму, 2014. — 576 с.
65. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : sfs.gov.ua
66. Світова Організація Торгівлі (СОТ) – МЗС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international.
67. Адміністрація Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dpsu.gov.ua

68. Туризм на Харківщині. Природно-рекреаційні ресурси та історико-культурний потенціал регіону // Бібліографічний путівник Частина друга / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.kharkov.ua/libdruk/LibKh-00000000208.pdf>
69. Агафонова Л. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання: навч. посібник / Л. Агафонова, О. Агафонова; Київський ун-т туризму, економіки і права. – К.: Знання України, 2008. – 351 с.
70. Андрійчук В. Г. Виклики агробізнесу: пошук відповідей / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2015. – № 5. – С. 12–19.
71. Аніщенко А. П. Зелений туризм як напрям трудової соціалізації сільської молоді в інформаційному суспільстві / А. П. Аніщенко // Вісник ХДАК. – 2014. Вип. 44.– С. 127–132.
72. Ансофф И. Стратегический менеджмент / И. Ансофф. –СПб.: Питер, 2011. – 344 с.
73. Артюхова І. В. Чинники формування й збереження конкурентних переваг фірм туристичної галузі / І. В. Артюхова // Вісник економічної науки України. – 2013. – №2. – С. 11–14.
74. Барановський М. Туризм як форма активізації розвитку сільських депресивних територій / М. Барановський // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 24. – С. 13–21.
75. Врахович І. М. Механізми стимулювання «зеленого» інвестування регіональної економіки / І. М. Врахович, Ю. О. Франчук // Економічний форум. – 2013. – №. – С. 54–59.
76. Галич О. А. Зелений туризм: сутність та перспективи розвитку на Полтавщині / О. А. Галич, І. В. Шевченко // Економіка АПК. – 2013. – № 68. – С. 86–92.

77. Герасименко В. Г. Аграрний туризм як вид підприємництва: [монографія] / В. Г. Герасименко, С. Г. Нездоймінов. – Одеса: ПАЛЬМІРА, 2011. – 178 с.

78. Гловацька В. В. Розвиток підприємництва в системі становлення сільського (зеленого) туризму / В. В. Гловацька: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». – Житомир, 2008. – 22 с.

79. Гоблик В. В. Формування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі (на прикладі Закарпатської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05. «Розвиток продуктивних сил і регіон. Економіки» / В. В. Гоблик. – Ужгород, 2009. – 24 с.

80. Доунс Дж. Финансово-инвестиционный словарь / Дж. Доунс, Дж. Гудман. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 586 с.

81. Дубоделова А. В. Особливості та тенденції розвитку сільського туризму в Україні / А. В. Дубоделова, Х. Ю. Малкуш // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.2. – С. 118–122.

82. Дудинов В. Г. Диверсификация – основа производства продукции рыночной новизны / В. Г. Дудинов // Тематична добірка „Диверсифікація у сільськогосподарському виробництві”. – К.: Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека, 1999. – С. 6–8.

83. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу / Л. П. Дядечко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.

84. Лизогуб В. А. Возможности влияния сельского зеленого туризма на функционирование социальной инфраструктуры агропромышленного комплекса / В. А. Лизогуб, О. В. Перов // Вісник юридичної академії України ім. Я. Мудрого. – 2010. – № 3. – С. 64–68.

85. Лобова С. В. Сельский туризм как направление диверсификации сельской экономики крупных аграрных территорий / С. В. Лобова, Е. В. Чурина // Никоновские чтения. – 2009. – № 14. – С. 32–36.

86. Локутова О. А. Дорадча діяльність у сфері сільського зеленого туризму / О. А. Локутова, В. П. Васильєв // Зб. статей «Організація бізнес-шкіл в дорадництві для успішного впровадження інновацій». – К.: НУБіП України. – 2012. – С. 251–253.

87. Паламарюк М. Ю. Історичні етапи розвитку сільського зеленого туризму в Україні / М. Ю. Паламарюк // Науковий Вісник Чернівецького університету. – 2013. – № 24(68). – С. 65–70.

88. Панорама аграрного сектора України / Міністерство аграрної політики та продовольства України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К., 2012. – 80 с.

89. Перегуда С. Агротуризм як форма диверсифікації діяльності аграрних формувань / С. Перегуда // Зерно і хліб. – 2013. – № 4. – С. 70–74.

90. Пугач Н. А. Інформаційно-консультаційне забезпечення розвитку сільського туризму / Н. А. Пугач // Економіка АПК. – 2014. - № 9. – С. 62-68.

91. Редин В. Социально-географические аспекты развития зеленого туризма в Украине / В. Редин, В. Редина, С. Заветный. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/=1&z=1939>.

ДОДАТКИ

**Календарний план з активізації зеленого та сільського туризму в
Харківській області**

Напрямок розвитку	Завдання	Індикатори досягнення очікуваного результату	Термін виконання
1	2	3	4
Менеджмент зеленого та сільського туризму	Ввести до складу Координаційної ради з розвитку сільських територій Харківської області представників громадських організацій та суб'єктів зеленого та сільського туризму Харківської області.	Постанова Ради Міністрів України	1 півріччя 2020
Партнерство з органами влади	Розробити і подати на затвердження Верховній Раді України (на основі Концепції розвитку сільського туризму в Харківській області) проект Програми розвитку зеленого та сільського туризму в Харківській області на 2020 - 2023 роки.	Постанова Верховної Ради України про затвердження Програми розвитку зеленого та сільського туризму в Харківській області на 2020- 2023 роки.	1 півріччя 2020
	Розробити і затвердити в обраних районах Харківської області районні програми розвитку зеленого та сільського туризму на 2020 – 2023 роки.	Рішення обраних районних рад про затвердження програм розвитку сільського туризму на 2020 - 2023 роки.	1 півріччя 2020
	Розробити і затвердити в обраних сільських радах Харківської області програми розвитку зеленого та сільського туризму.	Рішення обраних сільських рад про затвердження програм розвитку сільського туризму.	1 півріччя 2020
Розробка і впровадження стандартів якості.	Розробити єдині стандарти якості для об'єктів зеленого та сільського туризму України та в частості Харківської області.	Рішення Верховної Ради України та Управління культури та туризмом про затвердження стандартів якості об'єктів зеленого сільського туризму.	1-2 півріччя 2020
	Створити реєстр об'єктів зеленого та сільського туризму Харківської області	Публікація реєстру на сайтах сільського зеленого туризму Харківської області, та інших туристичних та законодавчих сайтах.	2 півріччя 2020
	Розробити пам'ятку з роз'яснення Правил обов'язкової сертифікації послуг з тимчасового розміщення (наказ Держспоживстандарту України від 03.09.2007 р №207).	Друкований екземпляр пам'ятки або її публікація на законодавчих сайтах України	2 півріччя 2020

Продовження табл. А.1

1	2	3	4
	Розробити єдину систему добровільної категоризації об'єктів зеленого та сільського туризму в Харківській області.	Публікація Положення про систему категоризації об'єктів на сайті сільського зеленого туризму Харківської області.	2 півріччя 2020
	Постійно проводити роботу по сертифікації і категоризації об'єктів зеленого та сільського туризму Харківської області.	Щоквартальна публікація даних про кількість об'єктів, що пройшли сертифікацію і категоризацію, на сайті сільського зеленого туризму Харківської області.	щорічно
	Створити перший каталог об'єктів зеленого та сільського туризму Харківської області, які пройшли сертифікацію і категоризацію.	Друкований екземпляр каталогу або його публікація на сайті.	1 півріччя 2020
Підвищення кваліфікації суб'єктів зеленого та сільського туризму.	Розробити методичні рекомендації щодо організаційно-правовими формами діяльності в сфері зеленого та сільського туризму.	Друкований екземпляр методичних рекомендацій або їх публікація на сайті сільського туризму Харківської області та інших законодавчих сайтах.	1-2 півріччя 2020
	Розробити і затвердити програму постійно діючого семінару «Зелений та сільський туризм як інструмент розвитку сільських територій».	Затвердження програми семінару.	1 півріччя 2020
	Підготувати та видати навчально-методичний посібник, інформаційні диски, дистанційні навчальні курси по організації та функціонування об'єктів в сфері сільського туризму.	Друкований екземпляр посібника або його публікація на відповідних сайтах	2 півріччя 2020

Продовження табл. А.1

1	2	3	4
	Провести науково-практичні конференції «Досвід і проблеми зеленого та сільського туризму в Харківській області»	Інформація про підсумки конференцій на відповідних сайтах	1 півріччя 2020
	Провести тренінги для власників сільських садиб та семінари для сільських жителів, охочих займатися сільським туризмом.	Інформація про підсумки тренінгів і семінарів на відповідних сайтах	1 півріччя 2020
	Провести семінари «Сільський туризм як інструмент розвитку сільських територій» для працівників органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.	Постанова Ради Міністрів України про підсумки роботи Ради з підвищення кваліфікації за черговий рік з інформацією про кількість проведених семінарів.	2020-2020
Маркетинг зеленого та сільського туризму.	Створити реєстр об'єктів, що надають додаткові послуги для туристів в сільській місцевості Харківської області	Публікація реєстру на відповідних сайтах	2020-2020
	Завершити роботу по створенню Інтернет-сайтів зеленого сільського туризму Харківської області.	Наявність сайтів в Інтернет	1 півріччя 2020
	Розробити і затвердити маркетингову стратегію в сфері зеленого та сільського туризму Харківської області.	Рішення Управління культури та туризмом Харківської області про затвердження стратегії.	1 півріччя 2020
	Створити в районах Харківської області інформаційні центри зеленого сільського туризму на базі кластерів.	Інформація про створення центрів в ЗМІ Харківської області	1-2 півріччя 2020
	Взяти участь (підготувати стенд зеленого та сільського туризму) в українських і міжнародних туристичних ярмарках.	Інформація в ЗМІ або на відповідних сайтах про участь в ярмарках.	2020-2021

Закінчення табл. А.1

1	2	3	4
	Підготувати «харківський» календар подій туристичного сезону (фестивалі, виставки, карнавали, дні міст, конкурси, зльоти, концерти та т.д.) на поточний рік.	Публікація календаря на відповідних сайтах	1-2 півріччя 2020
	Організувати і провести фестивалі в сільській місцевості Харківської області.	Інформація в ЗМІ Харківської області або на відповідних сайтах про проведення фестивалів.	щоквартально
	Видати каталоги, путівники, карти із зеленого та сільського туризму.	Друковані екземпляри каталогів, путівників, карт	щорічно